

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

פרשת עקב תשע"ז

הרב מרדכי אלון שליט"א

נערך משמיעה ע"י תלמידים

מצוות שהארץ תלויה בה - לסעודה ראשונה

רב לְכֶם שִׁבְת בְּהָר הַזֶּה. פָּנּוּ וּסְעוּ לְכֶם וּבֵאוּ הָרָאשׁוֹנִים...⁶

דווקא שם, בארץ ישראל, זהו מקום קיום המצוות.

הכלי יקר ניסח את זה כל כך יפה -

שכשתלכו מן הר חורב, מקום שלמדתם עליו תורה, תפנו פניכם אל הארץ מקום שמירת התורה - כי לא המדרש עיקר אלא המעשה.⁷

ולכן לא המדבר ולא הר סיני ולא רצונותיהם הטובים של המרגלים ושל גדולים אחרים להישאר בין עמודי הענן והאש והמן היורד מן השמים, הם רצון ה' בעולם, אלא דווקא להיפך - רצון ה' הוא לבוא אל הארץ, ושם יבוא לידי ביטוי קיומו של רצון ה' ית' שנתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים.

רופא טוב

אבל, כמו שאנחנו יודעים, רופא טוב הוא איננו רק מי שיודע לאבחן את המחלה ולהמליץ על תרופה מתאימה, אלא אחד שגם יודע לומר לנו מהן תופעות הלוואי שיכולות להתלוות לה - ולכל תרופה יכולות להיות תופעות לוואי. ארץ ישראל היא התרופה טובה ביותר לעם ישראל, אבל בהגעה אל הארץ יכולות להתעורר גם תופעות לוואי, ואיתן מתחיל משה רבנו את פרשת ואתחנן -

כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲיַנְנִי עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וַיִּרְשַׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת. הִשְׁמַרְוּ לְכֶם מִן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לְכֶם פְּסָל תְּמוֹנֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֵיךָ.⁸

'במדבר, לא באמת חששתי, אומר הקב"ה, 'שתעבדו לתבנית סמל כלשהיא. מי שהמן יורד אליהם יום יום אינם מגיעים לזה. גם לא חששתי שתרימו את העיניים למרום ותרצו לעבוד את

מצוות מפוג חדש

שש מצוות עשה מופיעות בפרשתנו השבוע. הראשונה שבהן מופיעה בסוף קריאת 'ראשון', הלא היא מצוות ברכת המזון -

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.¹

בעצם, המצווה הזו מצטרפת לסוג חדש של מצוות, יסודיות ומהותיות, שהתחילו להופיע כבר בקריאת הפרשה שעברה, ועלינו לתהות - מדוע התורה חיכתה עד לספר דברים כדי לצוות אותנו בהן?

הנה חלק מהמצוות שהופיעו בפרשה שעברה, כפי שמונה אותן הרמב"ם בתחילת ספר המצוות שלו - מצוות יחוד ה' ('שִׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד')², מצוות אהבת ה' ('אֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ')³, מצוות יראת ה' ('אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא')⁴, מצוות לימוד תורה ('וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיֶךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם')⁵ - ואצלנו בפרשה מצטרפת אליהן מצוות ברכת המזון, כנ"ל.

והשאלה ברורה - תגידו, עד עכשיו לא היינו מצווים בדברים הללו? עם ישראל לא היה מחויב בתלמוד תורה מרגע שהיא ניתנה בסיני לפני ארבעים שנה? ומצוות יחוד ה' - האם לא מתאים היה שהיא תופיע מיד לאחר הדיבר הראשון - 'אנכי ה' אלהיך'? מדוע נדחו מצוות העשה הללו עד לחודש האחרון בחייו של משה רבנו, ערב הכניסה לארץ? אלו מצוות מפתח, מצוות יסוד! נדמה שהשאלה הזו תפתח לנו פתח להבנת הסדר של דברי משה רבנו בספר דברים;

לא המדרש עיקר אלא המעשה

בפרשה הראשונה, פרשת דברים, עמד משה רבנו עמד והסביר לעם את השינוי באג'נדה, בתפיסה - 'לא את הר סיני, עם הקולות והברקים, מבקש הקב"ה שתחיו יום יום' -

¹ דברים ח', י'.
² שם, ו', ד'.
³ שם, ה'.
⁴ שם, ו', י"ג.

⁵ שם, ו', ז'.
⁶ שם, א', ו-ז'.
⁷ כלי יקר שם.
⁸ דברים, ד', כ"ב-כ"ג.

אהבת ה', יראת ה'. שיא הביטוי של המצוות האלו הוא דווקא כאשר אתה נכנס אל הארץ והמציאות הטבעית בארץ נראית כמעלימה את דבר ה', את האלוקות. דווקא אז מופיעות המצוות הללו.

לאהוב את ניסיו של הקב"ה - זה לא מוכיח על אהבת ה'. לאהוב את ה' בין האבנים והטרשים, שם לברך ושם להתפלל - זה היסוד לחובות הלבבות! לא מצוות התלויות בארץ - אלא מצוות שהחיכוך עם הארץ הוא המגלה את מהותן.

השמש או את הירח - כי מי שרואה ענני כבוד שמקיפים אותו או עמוד אש ההולך לפניו איננו מתפתה להבלים כאלו'.

גם כאשר לרגע התלוננו ישראל על המן ואמרנו שהוא 'לחם הקלוקל' - הוציא הקב"ה מאמתחתו את 'הנחשים השרפים', שוכני המדבר הרגילים ושילח אותם לעומתם, כדי שהם יזכרו שכל מציאותם במדבר היא על טבעית ואז הם אמרו - 'לא, לא, אנחנו לא באמת רוצים לטבע. טוב לנו עם הניסים, רוצים מן'.

מַה אָשִׁיב לָךְ – וְהַכֵּל שֶׁלָּךְ

אבל כעת, כאשר אתם עומדים להיכנס אל הארץ, וזאת השאיפה של הקב"ה - שלא תקבלו מן מן השמים אלא שתוציאו לחם מן הארץ, יתכן שנליד -

...בְּנֵים וּבָנִים וְנִשְׁנָתֶם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וְעִשִׂיתֶם פְּסָל תְּמוֹנֹת כָּל...⁹

ופתאום יתכן ונחשוב שיש לשמש ולירח משמעות עצמית כלשהי. נכון הוא ש'לא המדרש עיקר אלא המעשה', אבל כאשר אדם הופך לאיש מעשה - קיימת הסכנה שהוא ישכח לרגע את היסוד איך מעבירים אותו לארץ ישראל תוך כדי שמרפדים אותו בתחושות שבמדבר היו באופן טבעי. עכשיו הגיע הזמן לתת את הציווי ש-'אין עוד מלבדו', ציווי שאומר -

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.¹⁰

הציווי הוא נתינת כח שאם וכאשר נשכח - הרי הציווי הזה שנמצא בתוכך והלימוד אותו - יעוררו אותך חזרה. כך גם לגבי מצוות התפילה - היא הייתה תמיד - עם ישראל התפללו לאורך כל ההיסטוריה, אבל במדבר הטענות של הקב"ה היו בדרך כלל הפוכות -

מַה תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ.¹¹

וכמו שרש"י מביא שם -

למדנו שהי' משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה.

אמנם כעת, בכניסה אל הארץ, המצווה להתפלל מקבלת תוקף משנה. מעתה כשאתה אוכל ושבע - חס ושלום שלא לרגע אחד ירום לבבך ותשכח. במדבר אם היינו שוכחים לרגע ורוצים להשאיר במקור את המן למחר - מיד היה המן מתמלא בתולעים ובאש, אך כעת, כשהקב"ה דווקא רוצה שהמזווה והמקור יהיו מלאים באוכל, כי יש לך אחריות כלפי הילדים - אתה צריך לזכור לעצור אחרי שאכלת ושבעת ולומר - 'זה הכל שלך ומאיתך, ריבונם של עולם'.

לֵאחֹב אֵת ה' בֵּין הַטְּרָשִׁים וְהָאֲבָנִים

יש ביהדות מצוות התלויות בארץ, אחרות הן חובת הגוף ואינן תלויות מקום, אך יש כאלו שהן יסוד היהדות כולה, וביניהן -

¹¹ שמות י"ד, ט"ו.

⁹ שם, כ"ה.

¹⁰ שם, ו', ד'.

מט"ו באב זה ועד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה - לסעודה שניה

וּתְשֹׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְפּוּ הָעַם בְּלִילָה הַהִוא.¹⁷

ושבו נגזר על פירוד, על סגירת הקשר, ושוב אמר הקב"ה למשה - 'זהו! הפעם אכלה אותם לגמרי'. הפעם תחינותיו של משה כבחטא העגל לא עזרו וכך נגזר שכל בני אותו הדור, בני העשרים ועד בני השישים, ימותו במשך ארבעים שנותיהם במדבר ולא יכנסו לארץ. ובט"ו באב, כך מספרת המשנה -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר¹⁸ הוא אשר אמרנו - כפי שיום הכיפורים הוא התיקון של שבעה עשר בתמוז, כך חמישה עשר באב הוא התיקון של ט' באב. לתקן את שבירת הלוחות לקח עד ליום הכיפורים כשלשה חודשים ואילו לתקן את גזרת המוות במדבר לקח עד שנת הארבעים!

מתי כלו מתי מדבר מלמות?

אבל מה בעצם קרה בחמישה עשר באב? וכאן טמונה הנקודה המדהימה - איך הפכו הימים שכלו בהם מתי מדבר ליום של ריקודים ומחולות? חתונות? ליום של משפחה - 'אל תתן עיניך בנוי אלא במשפחה?' מה זה קשור זה לזה?

האמת, ההסבר הוא עמוק ונפלא. רש"י מסביר ואומר -

שכלו מתי מדבר - דתניא כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא. וכל שנה היו עושין כן, ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים, וכיון שראו כך תמהו ואמרו 'שמא טעינו בחשבון החדש', חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא מת אחד מהם - ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מ' שנה של גזרה נשלמו, קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט.¹⁹

לפי רש"י, בכל שנה במדבר בתשעה באב מתו במדבר חמישה עשר אלף איש. מדי שנה בשנה בבוקר תשעה באב נבדלו החיים מן המתים. שיערו לעצמכם את המחזה הזה - אתה הולך לישון בקבר ואולי קם ואולי לא. ובכל שנה יש פחות סיכוי שתקום, סטטיסטית, והגזרה מאמתת את עצמה מדי שנה! נחשוב על המשפחות שמסביב, על אלו שבאים להיפרד מאבא כל שנה - עד לשנה הארבעים. אז נכנסו חמישה עשר האלף

'היום הטוב הזה - שבא במפתיע'

ט"ו באב הינו, לצד יום הכיפורים, היום הטוב ביותר על פני כל השנה, לפי דברי המשנה -

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. ומה היו אומרות, בחור, שא נא עיניך וראה, מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה.¹²

ומוסיפה הברייתא -

... קחו מקחכם לשום שמים...¹³

ממשיכה המשנה -

וכן הוא אומר (שיר השירים ג) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לכו'. ביום חתונתו, זו מתן תורה¹⁴. וביום שמחת לכו, זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו אמן.

האמת היא שהמשנה הזו מופיעה במקום מפתיע - בסוף מסכת תענית העוסקת בשבעה עשר תמוז ובתשעה באב. ועלינו להבין מדוע עוברת המשנה מתיאור התעניות הקשות של עם ישראל שנקבעו על החורבן אל היום השמח ביותר כהגדרתה - חמישה עשר באב?

ימים של תיקון

התשובה נמצאת במשנה עצמה והיא עמוקה מאוד - חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז אומרת המשנה¹⁵ והראשון שבהם - נשתברו הלוחות. נו, ומה קרה ביום חמישה עשר באב? נתנו הלוחות בשנית. ב"ז בתמוז כשנשתברו הלוחות הראשונים קצף עלינו הקב"ה מאוד ואמר להשמידנו, כפי שמופיע בפרשתנו¹⁶. אך משה רבנו מבקש ומתחנן וביום הכיפורים מכריז הקב"ה על יום סליחה ומחילה לישראל, יום שמחה מופלא שבו עיצומו של יום מכפר ומתגלה כי מה שנראה היה כהשמדה לא היה אלא עוד גילוי שאי אפשר למחות את האהבה האינסופית בין ישראל לקב"ה. יום הכיפורים בא לתקן את שבעה עשר בתמוז.

ומה היה ביום תשעה באב? גם כאן חמשה דברים מנו חז"ל והראשון שבהם הייתה הגזרה שלא יכנסו לארץ, כי בתשעה באב חזרו המרגלים, הוציאו דיבת הארץ -

¹² משנה תענית ד', ח'.

¹³ בבלי תענית ל"א.

¹⁴ יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות - רש"י, תענית כ"ו:

¹⁵ משנה שם, ו'.

¹⁶ וּבַחֲרֵב הַקְּצַפְתִּים אֶת ה' וַיִּתְאַף ה' בְּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם. דברים ט', ח'.

¹⁷ במדבר י"ד, א'.

¹⁸ משה תענית שם.

¹⁹ רש"י, תענית ל':

הדיבור חזר אל משה והקב"ה חזר להשרות את שכינתו עליו. כל השנים בהם מתו בני המדבר היו אלו שנים של פירוד גם בין הקב"ה לישראל, בין הקב"ה ומשה. החיבור באותן שנים - לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, גמגום.²²

'בחזיון לילה', בערך, ורק באותו הלילה חזר החיבור, הקשר המוחלט.

חיבור מוחלט

בתשעה באב הייתה הגזרה שהחיבור בין ישראל לקודשא בריך הוא לא יהיה מושלם, לא יהיה מוחלט, ורק בט"ו באב חזר החיבור ונקבע שאין הקב"ה בלי ישראל ואין ישראל בלי הקב"ה. וכאשר החיבור הזה חוזר להיות מוחלט - גם החיבור בינינו לבין עצמנו מוחלט, ולכן יוצאות כל הבנות לחולל בכרמים ואומרות - 'בחור, אל תן עיניך בנוי' - הנוי הוא דבר חולף. 'קחו מיקחם לשם שמים' - איש ואישה ושכינה על גביהן.

וכל בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין ככהנים גדולים, וכולם צריכים טבילה, גם הטהורות, ומתוך הטבילה וזאת הנפילות ומתוך הטהרה המחודשת - החיבור חוזר להיות מוחלט.

האחרונים של בני דור המדבר אל הקברים אשר הם כרו לעצמם בידיעה שאף אחד מהם לא יקום בבוקר - אך בבוקר כולם קמו! אמרו לעצמם - 'בטח טעינו בחשבון, אולי החודש התפספס' וכך חזרו לישון בקבר עוד לילה ועוד לילה עד ליל ט"ו, לילה אשר הלבנה בו במילואה, שאז לא יתכן שהם פיספסו - ירח מלא. ואז אכן שמחו מאד כי כולם קמו - אבל לא על זה נקבעה השמחה, כי אמנם היתה זו שמחה גדולה אך לא על האחרונים שנתבטלה הגזרה לגביהם קבעו את היום השמח ביותר בשנה.

דיבור עם משה

השמחה הייתה על דבר אחר לגמרי -

וַיְהִי כַאֲשֶׁר תָּמוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרַב הָעָם. וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר. אַתָּה עֵבֶר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב אֶת עַר.²⁰

בט"ו באב חדלו הדאגות שלנו. אמנם הסתבר כי בני המדבר פסקו מלמות כבר בתשעה באב של השנה השלושים ותשע (!), אבל בט"ו באב הבנו את זה ואז חזר דיבורו של הקב"ה אל משה -

דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר (דברים ב, ט"ז) וַיְהִי כַאֲשֶׁר תָּמוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי - אֵלַי הִיא הַדְּבָרָה.²¹

²² רש"י, שם.

²⁰ דברים ב' ט"ז-י"ח.

²¹ גמ' תענית ל':

יישר כח ששברת - לסעודה שלישית

התיאור פה, של אחיזת הלוחות על ידי משה מכאן והקב"ה מכאן, דומה ממש ל-'תחרות הורדת ידיים' של הילדים... זה תיאור מופלא והרעיון העומד מאחוריו הוא משפטי - החזקת חפץ על ידי מאן זהו איננה הופכת אותו באופן אוטומטי לבעליו. יתכן שהחפץ הזה גנוב, יתכן שהוא מוחזק בידי כהלוואה, כהשאלה וכו'. יש רק דרך אחת בה יתברר מיהו הבעלים האמיתי - מי שיכול מבחינה משפטית לשבור את החפץ הוא הבעלים האמיתי שלו. משה רבנו אומר - 'את הלוחות כבר קיבלתי, כבר הורדתי אותן מן השמיים אז ממילא הן שלנו. נכון, כעת עם ישראל אינו ראוי לקבלן אבל אני אביא להם שברי לוחות ואומר להם - תכירו, אמנם את הלוחות השלמים לא זכיתם לקבל, אבל אני, אדם כמוכם, אני השובר את הלוחות - ואשברם לעיניכם'. לא בשמים הם'.

לפי ההסבר הזה, משה בעצם אומר - 'אני זכיתי לעשות את התפישה של הלוחות בידי אל מול הקב"ה', וממש כמו בסיפור המפורסם 'תנורו של עכנאי'²⁶, גם כאן מסיימת הגמרא במעין אמירה מחויכת ומפויסת של הקב"ה - 'נצחוני בני, נצחוני בני'.

להסיר את הקטרוג

נעבור עכשיו אל ההסבר השני, וכדי להבין אותו עלינו לברר את משמעות מעשה שבירת הלוחות. לפי אחד ההסברים, משה רצה, על ידי שבירת הלוחות, להסיר את הקטרוג הנורא שהיה על עם ישראל. נסביר -

חז"ל במדרש מסבירים שהלוחות היו כמעין 'כתובה' בין ישראל לקב"ה, כתובה המעידה על התחייבותיו של החתן אל מול הכלה, אשתו -

משל למלך שנטל אשה וכתב לה כתובה ונתנה ביד השושבין, לאחר ימים יצא עליה שם רע, מה עשה השושבין, קרע את הכתובה, אמר מוטב שתהא נידונת כפנויה ולא כאשת איש. כך עשה משה, אמר אם אין אני משבר את הלוחות אין לישראל עמידה...²⁷

כעת, מה שקרה בחטא העגל, עומדת הכלה-ישראל לאחר שזינתה בבעלה במעמד החופה, מעמד הר סיני, והחתן מבקש לנתק את הקשר בינם, מי יודע - אולי אפילו להמיתה. משה רבנו, השושבין, שובר את הלוחות כדי לקרוע את הכתובה ובכך הוא מוציא את עם ישראל ממעמד של 'אשת איש' למעמד של פנויה, כאומר - 'עדיין לא נגמר הנישואין'. בכך מבקש משה להציל את העם מכליה.

תפיסה - טענת בעלות

התרגלנו כבר מלימודינו הקודמים שכאשר משה רבנו חוזר בספר דברים ומספר לעם ישראל על אירועים היסטוריים הידועים לנו - עלינו להקשיב היטב למילותיו, לדקדק בהן, להבחין בשינויים ובתוספות שלו.

הפעם ניגע בתוספת של מילה אחת בלבד - אבל איזו מהפכה שהיא עושה! המדובר הוא בסיפור שבירת הלוחות. משה רבנו מספר לעם על חטא העגל, על ירידתו מהר סיני עם הלוחות והוא אומר -

וְאֶתֶּפֶשׁ בְּשֵׁנֵי הַלְּחֹת וְאֶשְׁלַחְם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֶשְׁפָּרֵם לְעֵינֵיכֶם.²³

והמילה הבעייתית היא - 'ואתפש'. מילה תמוהה קצת. כבר האור החיים הק' שואל את השאלה הזו -

צריך לדעת למה הוצרך לתופשם והלא בידו היו.²⁴

נענה על השאלה בשתי תשובות אפשריות, שונות וכמעט מנוגדות זו לזו, המתבססות על הנחת יסוד אחת והיא שלמילה 'לתפש' יש משמעות משפטית ברורה -

המילה 'תפישה' מתארת מצב בו אני מנסה לטעון לבעלות על החפץ או על הנכס בו אני אוזח, לעיתים אל מול צד אחר הטוען אף הוא לבעלותו עליו.

תחרות הורדת ידיים

על פי המדרשים ובעיקר על פי מקור אחר בתלמוד הירושלמי, הויכוח כאן הוא בין משה רבנו לבין הקב"ה, לא פחות. הקב"ה מדווח למשה שלמטה העם חטא בעגל ומשה יורד מן ההר אליהם כשהלוחות בידיהם. העם טרם קיבל את הלוחות אך הן כבר ניתנו מן השמיים. על פי הירושלמי כלל לא היה ויכוח האם היה צריך לשבור את הלוחות או מי נתן למשה רשות לשוברן. הויכוח היה אחר - מי הוא הבעלים של הלוחות וממילא הוא, הבעלים, רשאי לשבור אותם -

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה, והיה משה תפוש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים רווח באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה, וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר, ולכל היד החזקה, ייא שלמא על ידה דגברת עליה מינאי.²⁵

²⁶ עי' בבלי, בבא מציעא נ"ט:
²⁷ שמות רבה, מ"ו, ב'.

²³ דברים ט', י"ז.
²⁴ פירוש אור החיים עה"ת, שם.
²⁵ ירושלמי, תענית כ"ב:

מסירות נפש של רועה צאן

לפי הפירוש המדהים הזה מוסבר בתורת החסידות²⁸ עד כמה היא מסירות נפשו של רועה הצאן, של משה רבנו. לכאורה, מה למשה ולחטא העגל? הוא בכלל לא היה שם, אי אפשר לטעון נגדו כלום - הוא בכלל היה בהר, ובכל זאת, לא רק שהוא תובע מול הקב"ה -

וְאִם אֵיךְ מִתְנַיֵּי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ.²⁹

לא רק שהוא שובר את הלוחות כדי לקרוע את הכתובה - אלא הוא תופס את הלוחות ומעבירם לבעלותו כדי שגם אשמת השבירה לא תהיה של העם אלא שלו באופן אישי.

האם עבשיו אנחנו תופסים את 'ואתפשי'...?

העברת בעלות

אך לכאורה גם מעשה זה איננו מספיק, כי עצם מעשה שבירת הלוחות גם בו יש כדי לקטרג על העם - שהרי הם, הלוחות הכתובים באצבע א-להים, נשברים בגלל החטא!

כדי למנוע גם קטרוג זה תופש משה רבנו את הלוחות - מן העם! הוא אומר - 'אני הבעל-בית על הלוחות'. לפני התפישה משה היה השליח של עם ישראל להביא אליו את הלוחות - הבעלים הם העם - ושליח לעולם אינו הופך לבעלים בגלל שליחותו. מה עשה משה? תפס לעצמו את הלוחות, העביר את הבעלות עליהם מהעם אליו וממילא פעולת השבירה הפכה לאחריותו האישית ולא ניתן לזקוף את חובת השבירה אל עם. משה רבנו עצמו שבר, הוא האחראי ובכך הוא מנע את הקטרוג.

²⁹ שמות ל"ב, ל"ב.

28 לקו"ש י"ד עמ' 32, ל"ד עמ' 51

משהו חדש מתחיל - לסעודת מלווה מלכה

הפרשה - אחרי ש-ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום...!
הקב"ה אמר לי - 'פסל לך שני לחות אבנים...!'

אז מה זה בעצם 'בעת היא'?

עידן חדש בעולם

נדמה שיש כאן סוד כל כך נפלא, סוד שבא לתאר את הימים שאנחנו באים לקראתם, שהרי תמיד נקראת פרשת עקב אחרי ט"ו באב ולפני ראש חודש אלול. אלו הימים בהם מתחילה המחילה והסליחה, הימים שהינם סוף ימי התנפלותו של משה לפני ה', 'בעת ההיא' מתאר כאן סיפור שלא היה מעולם, הוא אמנם מתרחש באותה תקופה אבל זה משהו חדש ושונה - 'בעת ההיא אמר ה' אלי מעכשיו תינתן התורה לאנשים שאינם מופיעים מתוך שלמות!'

עידן חדש מגיע לעולם בראש חודש אלול. א' אלול הוא תחילתה של תקופת עולם בה לא רואים קולות, אין לפידים וברקים, לא סיימנו זה עתה לספור חמישים ימים כשאנו מוקפים ענני כבוד ואף לא הגענו ל- 'יוחן שם ישראל כנגד ההר'³⁶ - אלא עובדי עבודה זרה היינו! כלה היינו, שהגיעה לחופתה ותחת חופתה הסתכלה באחרים וזינתה.

בעת ההיא אמר ה' אלי - 'נוצרה עת בעולם שבה ניתנת לעולם הזה, מהמקום הנמוך שבו הוא נמצא, תורה אלוקית, תורה שאני כותב - 'ואכתוב על הלוחות' - לוחות נמוכים, לוחות שאינם שלי'. אלקים כותב על לוחות מעשה ידי אדם! את הלוחות הראשונים לא היה צריך להכניס לשום ארון - הם היו נושאים את עצמם. לימים תוכננו הלוחות הללו להיכנס אל ארון העשוי עצי שיטים וכפורת זהב עליו ושנים כרובים עליו והוא איננו זז מקודש הקודשים. אבל את התורה של העת ההיא, של ראש חודש אלול, זו שכותב הקב"ה על הלוחות שלנו צריך יהיה משה להכניס לתוך ארון עץ שהוא יעשה בנגריה שלו. עץ שאינו מצופה זהב, בלי כרובים ובלי כפורת. עץ ולא אבן, עץ שמבטא יותר מכל דבר את הפריחה ואת הנבילה, את הקמילה ואת ההשתלמות, ואת ההתעצמות וההתקדמות דווקא מתוך החטא.

הנגריה של משה רבנו

'בעת ההיא אמר ה' אלי' עוד הלכה שרש"י מלמדנו -

ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון

ראש חודש אלול

ארבעים יום התפלל משה רבנו והוא מתאר אותם במילים הבאות -

וַאֲתַנְפַּל לְפָנַי ה' אֶת אַרְבָּעֵים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעֵים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם³⁰

הוא מתפלל אל ה', מבקש ממנו שלא להשמיד את ישראל, ואז מגיעה קריאת 'חמישי' -

בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי פֶּסֶל לְךָ שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים כְּרֵאשֵׁינִי וְעֲלֵה אֵלַי הַהָרָה וְעֲשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ. וְאָכַתְבָּ עַל הַלּוּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלּוּחֹת הָרֵאשֵׁינִי אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׁמַתָּם בְּאֲרוֹן.³¹

מיד מסביר לנו רש"י³² כי היה זה בראש חודש אלול שבו מתרצה הקב"ה לתפילותיו של משה ואומר לו לעלות שוב אל ההר ולקבל לוחות אחרונים - 'לוחות אלו יהיו מאבנים שאתה תפסול בניגוד ללוחות הראשונים שהיו מעשה אלוקים'. לוחות אלו אף יצטרפו לארון עץ, ארון שלא היה בלוחות הראשונים.

מה זה 'בעת היא'?

ויש לעיין ולהבין מהי הכותרת לפסוק, שהוקדמה לציווי - 'בעת היא'. הביטוי הזה מופיע במקרא בדרך כלל כאשר מדברים על תקופה מסוימת ואז מופיע ענין שלכאורה איננו קשור לכך אך התרחש באותו זמן. כך אצל אברהם -

וַיְהִי בְעֵת הַהוּא וַיֹּאמֶר אַבְרָמָה וּפִיכֵל שֶׁר צָבָאוּ אֵל אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה.³³

שם דובר על הגר וישמעאל - ואז נכנס גם הענין של אבימלך ופיכל. וכן אצל יהושע -

בְּעֵת הַהִיא אָמַר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חֲרֻבוֹת צָרִים וְשׁוֹב מִלְּאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית.³⁴

שם מספר המקרא על חרדתם של אומות האזור מפני ישראל - ובמקביל מגיע הציווי למול את ישראל. אפילו בפרשה שלנו, כמה פסוקים הלאה מופיע -

בְּעַר הַהוּא הִבְדִּיל ה' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׁאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'...³⁵

אבל בפסוקים בהם פתחנו - המילים 'בעת היא' לא באות להודיע על איזו חריגה, על איזה ענין מפתיע - זה ממש המשך

³⁴ יהושע ה', ב'.

³⁵ דברים שם, ח'.

³⁶ שמות י"ט, ב'.

³⁰ דברים ט', כ"ה.

³¹ שם, י', א'-ב'.

³² עי' רש"י על דברים, י', א', וכן לעיל על דברים ט', י"ח.

³³ בראשית כ"א, כ"ב.

מפני מה לוחות הראשונות מעשה שמים והשניים מעשה אדם? אמר להן למה הדבר דומה? למלך שנשא אישה והביא הנייר (-כתובה) והבלר (-סופר) משלו, עיטרה (-את הכלה בזהובים) משלו, והכניסה לביתו. ראה אותה המלך שוחקת לעבד אחד משלו כעס עליה והוציאה. בא שושיבנה אצלו ואמר לו: מרי! אי את יודע מהיכן נטלת אותה?! לא בין העבדים גדלה וכיון שגדלה בין העבדים לבה גס בהן. אמר לו המלך: ומה אתה מבקש שאתרצה לה?! הבא הנייר והבלר משלך והרי כתב ידי. כך אמר משה להקב"ה: בשעה שבאו לידי אותו מעשה, א'ל: אי אתה יודע מאיזה מקום הוצאת אותם? ממצרים, ממקום עבודת כוכבים. א'ל הקב"ה: ומה אתה מבקש שאתרצה להן?! הבא את הלוחות משלך והרי כתב ידי וכתבתי על הלוחות. אמר ליה הקב"ה: משה, חייך! כשם שנתת את נפשך עליהן בעולם הזה, כך לעתיד לבוא כשאביא להם את אליהו הנביא שניכם באין כאחת.³⁸

וכלים, נמצא זה ארון אחר היה, וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה, ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה.³⁷

את ארון העץ הזה בו יהיו הלוחות השניים, אותו תקחו במלחמה אתכם. הארון שיעשה בצלאל, זה עם הכפורת והכרובים - ישאר קבוע במקומו, ואילו ארון העץ הזה, שנעשה 'בעת ההיא' הוא יצא אתנו למלחמות - מלחמות הגוף ומלחמות הנפש. ארון עץ מהנגריה של משה עם שני לוחות אבנים ממפעל הבטון של משה רבנו. והאלקים - רק הוא תובב של בפנים.

אתם מבינים איזה 'בעת ההיא' נוצר פה? אירוע של עולם חדש שנברא רק עכשיו!

וכתבתי על הלוחות

לסיום הדברים נביא מדרש קצר ולא נוסף עליהם מילה -

זמני כניסת וצאת השבת:

ירושלים - 18:51 | 20:04

תל אביב - 19:08 | 20:06

חיפה - 19:02 | 20:07

טבריה ומגדל - 19:05 | 20:05

באר שבע - 19:08 | 20:04

הרשמה לקבלת "טועמיה" מדי שבוע - בכתובת:

<http://eepurl.com/bC00Hn>

מידע ושיעורים נוספים של הרב באתר:

www.hithabrut.org

לקבלת שיעור שמע יומי קצר על פרשת השבוע
בוואטסאפ, שלחו הודעה לנייד - 050-4340772

³⁸ דברים רבה, י', י"ז.

³⁷ רש"י, דברים שם, א'.